

ADİL HAFIZANIN IŞIĞINDA
I. DÜNYA SAVAŞI ve
OSMANLI
İMPARATORLUĞU

2016

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

Genel Yayın Sıra No

2016 / 14

ISBN No: 978-605-9446-06-8

Yayıncı Sertifika No: 12457

Yayına Hazırlayan

İstanbul Barosu Yayınları

İstanbul Barosu Yayınları

Şahkulu Mah. Serdar-ı Ekrem Cad. No.7

Galata - Beyoğlu / İstanbul

Tel: (0212) 251 63 25 (pbx) Faks: (0212) 293 89 60

Yayın Kurulu: (0216) 427 37 22

www.istanbulbarosu.org.tr

dergi@istanbulbarosu.org.tr

Tasarım / Uygulama / Baskı

Ege Reklam ve Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.

Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No: 4 / 1

347047 Ataşehir-İstanbul

Tel: (0216) 470 44 70 Fax: (0216) 472 84 05

www.egebasim.com.tr

Birinci Basım: Aralık 2016

Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile bin adet basılmıştır.

İSTANBUL BAROSU
PANEL

**ADİL HAFIZANIN
IŞIĞINDA
I. DÜNYA SAVAŞI
ve OSMANLI
İMPARATORLUĞU**

29 Haziran 2016

“Bandrol Uygulaması’na İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

KONFERANS

İSTANBUL BAROSU - İSTANBUL CUMHURİYET BASSAVCILIĞI

Adil Hafızanın Işığında
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI
ve
OSMANLI İMPARATORLUĞU

ACILIS VE TAKDİM

KONUŞMACI

Altay CENGİZER

Büyükelçi - Tarihçi

TARİH: 29 HAZİRAN 2016, SAAT: 15:00
YER: İSTANBUL ADALET SARAYI KONFERANS SALONU
ÇAĞLAYAN - İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Açılış.....	7
Hüseyin ÖZBEK	7
Altay CENGİZER.....	11

Av. HÜSEYİN ÖZBEK
İstanbul Barosu Genel Sekreteri

Değerli başsavcılarım, Adalet Komisyonu başkanlarım, hâkim, savcı arkadaşlarım, avukat meslektaşlarım; hepinize İstanbul Barosu adına hoş geldiniz diyorum. Bu arada tabii Değerli İstanbul Baro Başkanım diyorum. Şu anda konferans için gelen ricamızı kırmayan değerli konuğumuz hakkında birkaç cümle söylemek isterim. Konuşmasına başladığında sunumunda zaten yeterince tanıyacağınızı umuyorum, tahmin ediyorum. Büyükelçi Altay Cengizer, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının seçkin diplomatlarından, Büyükelçiliğinin yanında çok önemli bir tarihçi, yakın tarihimiz; Birinci Dünya Savaşı süreci, Birinci Dünya Savaşı öncesi, Birinci Dünya Savaşı sonrası süreci, uluslararası ilişkiler, diplomasi boyutu, tarihsel boyutu, güç dengeleri ve Birinci Dünya Savaşındaki sorunların günümüze kadar intikal eden boyutları konusunda son derece önemli araştırmaları var. Bu araştırmalar “Adil Hafızanın Işığında: Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu” adlı çok önemli bir eserinden çok boyutlu olarak işlenmiş durumda Doğan Kitapçılıktan çıktı. Bu kitap gerçekten diplomasi açısından ve tarihsel açıdan son derece yararlıdır. Birinci Dünya Savaşına, Balkan Savaşına ilişkin yargılarımız, birikimimiz lise dönemlerimizden, üniversite dönemlerimizden ve genel kültür olarak kulağımıza çarpanlardan oluşur ve çoğu kez de ne yazık ki ezber realitenin yerine geçer. Ezber, kulak dolgunluğu ve tevatür tarihsel gerçekliğin yerine geçer. Böyle olduğunu bir kısım

yanılığın olduğunu ve bu tevatürlerin giderek her anlatılıştaki katsayısının artarak devam ettiğini ve gerçekten uzaklaştığını, gerçeğin merkezinden uzaklaştığını görürüz. Burası İstanbul Adliyesi Çağlayan semti, bu adliyeden o cepheye, Hürriyet-i Ebediye tepesine bakan cepheye her gün o yeşillikler ve minyatür ağaçlar içinde mezarlar görürüz, kabirler görürüz, ama orada kimlerin yattığını bilmeyiz, merak da etmeyiz, yanından geçeriz. Çoğu kez bir Fatıha okumayı da unuturuz. Burası adı üstünde hürriyet şehitlerinin defnedildiği bir yerdir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında değişik cephelerde bugün Türkiye'nin siyasi coğrafyasının çok uzağında kalmış yerlerde, Orta Asya'da, Almanya'da, Berlin'de ve yurtdışında değişik yerlerde Taşnak teröristleri tarafından katledilen, şehit edilen o dönemin devlet adamlarının, o dönemin asker ve sivil yöneticilerinin defnedildiği bir mezarlıktır. Bu mezarlık aslında Türkiye'nin bir çeşit siyasi tarihidir. Buradan bundan sonraki geçişlerimizde inşallah bir merak olur, bakılır, kimlerin defnedildiği, kimlerin yattığı bir çeşit tarih gezisi de yapılmış olur.

Hafızanın gerçekten adil olması lazım. Değerli konuğumuzun kitabına "Adil Hafızanın Işığında" adını vermesi son derece anlamlıdır. Hafıza adil olmazsa, hafıza adaletli olmazsa çarpıklıklar ilanihaye sürer gider. 1911 Trablusgarp Savaşı biraz lokal ama 1912 Balkan Savaşını esas alırsak 1922'ye kadar 10 yıl aralıksız soluk almadan savaşmış bir milletin evlatlarıyız. Balkan Savaşları, ardından patlayan Harbi Umumi dedikleri Birinci Dünya Savaşı ve onun sonrasında öldü denilen bir milletin tabutuna

çivi çakılması esnasında, hatta son çivi çakılırken tabutu parçalayan ve mezardan çıkan bir milletin mezara girmeyi, canlı canlı defnedilmeyi reddeden bir milletin evlatlarıyız. Bu şekilde bir hafıza tazelemesine hepimizin ihtiyacı var, kurumların, partilerin, siyasilerin de her zamankinden daha çok ihtiyacı var.

Son olarak şunu söylemek istiyorum değerli konuğuma sözü vermeden önce: Şehitlere rahmet, hatıralarına hürmet, hepinize saygılar sunuyorum.

ALTAY CENGİZER

Büyükelçi-Tarihçi

Sayın Başsavcılarım, Sayın Baro Başkanımız, Sevgili Dostum Genel Sekreterimiz Hüseyin Bey ve ayrıca dinleyiciler arasında gördüğüm üstadımız İsmail Küçükkılıç bu konularda çok önemli kitapların yazarı ve tabii dostum **Necati Çuhadarođlu** ve diğer dinleyicilere çok teşekkür ediyorum katıldığınız için. Dün Londra'dan döndüğüm sırada bu maalesef çok müessif terör olay meydana geldi. Bizi etkilemesi hiçbir şey değil tabii, ama bilginiz için söylüyorum, biz de 5 saat kadar uçakta beklemek zorunda kaldık tabiatıyla. Londra'ya gitmemin sebebi Reform Club bir konferans vermeye davet etmişti beni, "Crypto Talks" adı verilen çok geleneksel bir konuşma dizisi var, zannediyorum ilk davet edilen Türk konuşmacı oldum. Beni "History Ireland"da yayınlanan bir makalemi gördükten sonra tam iki yıl evvel konuşma tarihini ayarlamışlardı. Tabii, ben aynı zamanda şu an itibarıyla Siyaset Planlama Genel Müdürüyüm, aktif göreve devam ediyorum. Bu konuşmam tam Brexit tartışmaları ortasına geldi, bu vesileyle Türkiye de çok haksız bir şekilde tartışılmıştı. Bu nedenle, konuşmamda daha ziyade bugünün politikaları üzerinde durdum, fakat muhakkak surette tarihi çerçeveye de değindim. Ben aynı zamanda LSE'den tarih Master'ım var, bilahare Harvard, dolayısıyla tarihe meraklı olduğum kadar, inşallah bir gün hem Necati hem İsmail kardeşlerim o kütüphaneyi bir şekilde görürler, çok zengin bir kütüphanem de var. Çok yeni olarak UNESCO Daimi Tem-

silcisi olarak tayin oldum, yakın zamanda bu görevime başlayacağım.

Burada konuşma yapmayı gerçekten çok arzuladım. Sayın Hüseyin Özbek'e çok teşekkür ederim, Başkanımıza da, çünkü Türk aydınlarının birlikte konuşması gereken çok şey var. Anlam vermekte zorlanacağımız fazlasıyla hadise cereyan ediyor. Bu hadiseler hayatın tabiatında vardır, ama Türkiye'deki meydana geliş şekilleri ve ortaya çıkan grafik bizi çok derin düşünmeye sevk etmeli kanaatimce. Biri tabii ve önemli olan Ermeni 1915 olaylarının nasıl adlandırılacağı ve bu adlandırmanın hangi sonuçları olacağı üzerinde düşünmemiz gerektiği hususudur.

Benim "Adil Hafızanın Işığında Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu" başlıklı kitabım Ekim 2014'te çıktı. İşte rakamlar neyi ne kadar ifade ederse, o kadarıyla 1354 dipnotu havi, esas itibarıyla LSE ve Harvard'da yazılmış 700 küsur sayfadan müteşekkil, okunması da biraz zor olan bir kitap... Ama bence Türkiye'de daha fazla tartışılmayı hak ediyor. Dünyada çok az millet bizim kadar mazoşist davranabiliyor... Kendi hakkını aramadan başkasının hakkını verdiğini zanneden ve maalesef ağı çok iyi laf eden bir aydınlar grubumuz var. İnsaniyet, insani değerler ve evrensellik, muhakkak surette olması gözetilmesi gereken hususlardır, ama ilk yapılması gereken şey de gerçekten neyin savunulması gerekiyorsa, bu gereğin yerine getirilmesidir. Zira aydınının birinci görevi tartışmada kendi yerini tespit etmek değil, önce neyin tartışıldığını

anlamaktır. Ben daha dün Reform Club'daki konuşmam sırasında gördüm, biz Türkler eğer meselelerimizi, konularımızı etraflıca anlatırsak, gerekli metodoloji içerisinde anlatırsak çok iyi anlaşılıyor. Dün dinleyicilerim, Türkiye'yle ilgili birçok şeyi bilmediklerini gördüler. 250 kişi kadar çoğu CEO düzeyinde, çünkü çok elit bir yer Reform Club, ben demin Hüseyin Bey'in atıfta bulunduğu hususları onlara daha ayrıntılı şekilde anlattım.

Şunu da söyledim: "Türkiye eğer Yirminci Yüzyılı göreceli olarak fakirlik ve geri kalmışlık kategorisi içerisinde geçirmişse, bunun bir sebebi de biz Avrupalılardan üç kez daha uzun süre savaştığımız içindir!" Mesela, bunu kimse bilmiyor. Bilseler bile zihinlerinde bu birleştirmeleri yapamıyorlar. Nedir? Aslında 1908 İlhak Krizi'yle başlar, diyelim oraya kadar götürmeye lüzum yok... Çok azı İtalyan saldırganlığını biliyor, Trablus 1911 Temmuz... İtalyanlar böyle Karşiyaka'dan geçip, Alsancak'ta kordon yürüyüşüne çıkacaklarını zannediyorlar. Çok basit bir zafer olacağını düşünürken müthiş bir direnişle karşılaşılıyorlar. Biliyorsunuz Mustafa Kemal Paşa ve Enver Paşa Sunisileri gayet iyi örgütlüyorlar, İtalyanlar da nereden geldiklerini şaşırıyor! Sonunda savaşı Osmanlı ana karasına getiriyorlar, Beyrut'u bombalıyorlar, Oniki adaları işgal ediyorlar. Bu gelişme Balkan devletleri için adetâ bir çan çalmış oluyor. Kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, özellikle Makedonya üzerinde giderememiş Balkan devletleri için ezeli düşmanları Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmaları yolunda tarihî bir şans doğmuş oluyor. Ardından malûm Balkan

faciası 1912-1913... Hemen sonrasında Liman Von Sanders krizi vardır, bu da çok önemlidir, fakat çok detaya girmek olacağı için bu konuyu bırakalım. Sonra Birinci Dünya Savaşı, ardından Milli Mücadelemiz ve Birinci Dünya Savaşı'nda yenilip de muzaffer çıkan tek ülke, biz! Ben geçenlerde Macaristan ve bazı diğer ülkelerde de konferanslar verdim, ayrıca görevim gereği her zaman yabancı meslektaşlarım, diğer ülkelerin siyaset planlamacılarıyla bir araya geliyorum. Geçenlerde Japonya'daydım, hatta geçtiğimiz eylül ayında, yani 24 Kasım hadisesinden biraz önce Rus meslektaşım Büyükelçi Tokovinin'le istişarelerde bulunmuştuk. Herkes bu çok önemli hususları biliyor, ama biz yeterince bilmiyoruz. Daha doğrusu, bizim aydın kesimimizin; belirli bir düzeyi ve vasıfları haiz insanlarımız Cumhuriyetimizin kuruluşunun hangi şartlar altında gerçekleştiğini tam olarak hissedemiyor... Nasıl bir mücadele verdiğimizimizi, işgal edildiğimizi, o işgali yok ettiğimizi, bütün bunlar bir araya gelince de 1911'den 1923'e tam 12 yıllık bir mücadele söz konusu oluyor. Almanya, Fransa, diğerleri için ise dört yıl sürmüş bir savaştan bahsetmekteyiz. Bir kere bunun saptanması lâzım...

Ben Ermenileri katıyen küçük gören birisi değilim... Bilakis, kitabımda da yazdım, Ermeni unsurunu kaybetmiş olmakla büyük bir zenginliği kaybetmiş olduğumuzu da söyleyen birisiyim. Buradaki mesele, belirli bir anlatının, tek-yönlü bir izah tarzının bu derece kendini zorlamaya başlamasıdır. Bize düşen, ilk önce anlamak ve bu gereği gördüğümüzde, haksız bir saldırı tespit ettiğimizde de kimliğimizi sa-

vunmaktır. Aydınlara saygımız olsa da bir millletsadece aydınları aracılığıyla konuşmadığını, altta yatan bir milli şuur olduğunu hatırdatmak gerekir. Bu “soykırım” tanımlamasındaki ısrar ve çok büyük bir insani hadiseyi bu tanımlama vasıtasıyla politize etmek, bir kere herkesten evvel Ermeni ulusuna karşı haksızlık olur. Çünkü politize edildiği zaman özünde insani olan bir mesele tamamen siyasi menfaat haline dönüştürülmüş oluyor.

Biz hiçbir zaman Ermenilerin acılarını inkâr etmedik ama bir kez de olsun bizim acılarımızın da hatırlanmasını, bunların da farkında olunmasını istedik. Bakınız, şimdi en son hadise Papa'nın Erivan'daki ifadeleri: Bu “soykırım” unutulmasın, unutturmayacağız ve benzeri sözler... Papalık tanımı itibariyle evrensel bir doktrinin başındaki kimse, niye hiçbir zaman daha 1915'ten daha topu topu iki yıl evvel Balkanlar'da yaşanmış trajedi anılmıyor? Bu çifte-standart teşkil etmiyor mu diye de mi sormayacağız? Nereden bakılırsa bakılsın, en az 500,000 sivilin en berbat şartlar altında hayatını kaybetmiş olması; 1 milyon kişinin en kötü şartlar altında göç etmiş olması hadisesi var... İstanbul'da Bakırköy'de tren istasyonunda birbiri üzerine yığılmış kolerayla hayatını kaybetmiş Türk ve Müslümanların küçük tepelikler halindeki ceset yığınları, yollarda, oturdukları kasabalarda katledilen insanlar var. Bunlar başka bir gezegende mi yaşıyorlardı, yahut daha alt bir kültüre sahip oldukları yüzünden mi kaydadeğer sayılmıyorlar? “Soykırım” terminolojisini ilk kullanan Rafael Lemkin'in biyografisini çok dikkatle okudum. Polonya asıllı bir

Musevi, tabiatıyla milletin başına geleni anlamaya çalışan birisi, önemli bir hukukçu...Lâkin kitabında sadece 1915'te Hıristiyanların başına gelenden bahsediyor, daha iki yıl önce Balkanlar'da ne olduğuyula hiçbir şekilde ilgili olmadığı gibi, 1915'teki Ermeni İsyanı'ndan ve Türklerin başına gelenden de hiç bahstemiyor! Şimdi böyle olunca bir kere buna bir itiraz etmek gerekir. Ben senin acını anlamak istiyorsam, bir-birimizin acılarını arada bir hiyerarşi yaratmadan, senin acın benimkinden daha değerlidir demeden konuşmamız ve bu trajedilerin içinde cereyan ettiği ortamı bilmemiz lâzım. Bu hiçbir zaman yapılmadı.

Almanya "soykırım" yönünde karar aldığı gün, belki rastlamış da olabilirsiniz, 2 Haziran günü CNN Türk'e çıktım. Bir değerlendirme yapmam istendi, bunu yerine getirdim. Alman Dışişleri Bakanı Steinmaier o sırada Arjantin'de ve Arjantin'den diyor ki, "Biz bunu araştırdık. Gayet iyi araştırdık, herkesi dinledik ve soykırım olduğuna kanaat getirdik." Hayır, hiçbir şekilde araştırmadılar. Bu konu Avrupa'nın büyük meseleleri ele alış gelenek ve tarzı içinde, bir *grand débat*'da olması gerektiği gibi tüm yönleri ve hak ettiği derinlik içinde hiçbir zaman ele alınmamıştır. Çünkü kendi bildiklerinin dışında bir şey duymak istemiyorlar, bu kadar basit. Muhakkak ki demokratik ülkeler, hiç kimse Almanya demokratik değil diyemez. Ama söz konusu Türkiye olunca çok kolay hakkımızı yiyorlar. Biz yüzlerce telgraf-tan biliyoruz ki, bizi hiçbir şekilde dinlemek istemiyorlar... Mesela, Lepsius Evi var, orada bir etkinlik yapılıyor. Diyoruz ki bize de bir

söz hakkı tanıyın, bir de meselenin şu yönünü dinleyin... Yok, olmuyor. Bu birinci meseledir. İkinci mesele: Birtakım hususlara dikkat çektüğümüzde, mesela İkinci Dünya Savaşı sırasında hiçbir Musevi çetesinin, hiçbir Yahudi çetesinin Bavyera'nın dağlarında köy basmadığını, zavallı insanları öldürmediğini söylediğimizde, bu hatırlatma hemen inkârcılık olarak vasıflandırılıyor. Dolayısıyla konuşma kesiliyor, Ermenilerin acısını küçültmeye çalışmak ve benzeri isnatlarla suçlanıyoruz. Eğer karşı karşıya bulunduğumuz şey dünyanın en önemli suçlaması olan soykırımsa, tabiatıyla önce biz anlamaya çalışacağız. Holokost Nürnberg'de on binlerce sayfa doküman üzerinden ispat edildi, sadece Wannsee toplantısı da değil elbette... Mektuplaşmalar, Bakanlar Kurulu tutanakları, fotoğraflar ve sair belgeler üzerinden, son derece güçlü bir müstenidat yığını üzerinden ispat edildi. Biz, bu derece devasa bir insani hadise cereyan etmiş, kast'a ilişkin belge sorduğumuzda, adımız hemen belge fetişistine çıkarılıyor! Deniyor ki, soykırım ve rüşvetin belgesi olmazmış! Hayır, olur. Aksi takdirde 2 000 kadar Osmanlı idarecisinin aynı anda aynı şeyi düşünmüş olduğunu farz ediyorsunuz demektir...

Yalnız hatanın büyük kısmının bizde olduğunu söylemek zorundayım. Çünkü yıllardır tarihe, hak ettiği gibi gereken özeni göstermedik. Diyoruz ki, biz tarihin içinden gelen bir milletiz. Çok doğru, ama tarihle ilişkimiz maalesef bu kadar magazinsel olabilir, gelip geçici boş şeylere dayandırılabilir. Bu kadar televizyon programında bu kadar çok komplo teorileri anlatılabilir, bu

kadar yalan yanlış bilgiler verilebilir. Tabii, bu özensizlik epey de geriye gidiyor. Harvard'da iken, Türk Tarih Kurumu'nun resmi yayın organı olan Belleten'in 2009'a kadar yayınlanmış bütün sayılarına teker teker, sayfa sayfa baktım ve bu milletin oluşmasında birinci derecede etkili olmuş Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Savaşı hakkında maalesef hiçbir şeye rastlayamadım, bir tek Kemal Karpat'ın içeriğine çok da katılmadığım bir makalesi vardı... 1960'lı yıllarda Avrupa'da büyük bir tartışma başladı: Birinci Dünya Savaşı'nın suçlusu kim? Daha doğrusu Fritz Fischer isminde bir Alman tarihçi, savaşın başlamasının bütün suçunu Almanya'ya bağlayan, çok kalın bir kitapla da desteklediği bir tez ortaya attı. Buna göre Kayser ve askeri-sanayi ittifak bu savaşın çıkmasını istemiş, bu yönde çalışmıştı. Tabiatıyla, çok büyük bir tartışmayı da başlatmış oldu. Şimdi Fischer büyük ölçüde yanlışla çıkartılmış durumda. Yeni araştırmalar sadece Almanya'nın değil, Rusya'nın da dizaynlarının önemli olduğunu bilimsel bir şekilde ortaya koymuştur. Fakat bu Fischer tartışması, o tarihten itibaren binlerce kitabın yayınlanmasına yol açmış, herkes derdini anlatmaya çalışmıştır. Türkiye hariç! Halbuki biz Birinci Dünya Savaşı'nın beş en önemli tarafından biriyiz. Ama Türkiye'de bu konuda toplam üç adet bile kitap yayınlanmadı, 60-70'li yıllarda ve sonrasında. İki yıl önce Birinci Dünya Savaşının Yüzcü Yıldönümü ve yine gördük ki, Fransa'da, Avusturya'da, Almanya'da ve diğer ülkelerde yüzlerce kitap yayınlandı...

Bu durum, niçin Türkler için büyük bir meseledir, bunu izah etmek isterim. Bu çok büyük bir

mesele, zira biraz önce Sayın Özbek'in dile getirdiği üzere, şayet hafızanız yerli yerinde değilse, her şey çarpık olur. Şehir otobüsler için seçtiğiniz renkten trafik kurallarına, trafik kurallarından restoranda yediğiniz yemeğe kadar hafıza sizin için her şeydir aslında... Nereden gelip, nereye gittiğinizi, hangi şartların içerisinde sizin bugün olmanız için bir mücadele verilmiş olduğunu idrak etmezseniz, kendi hayat mücadelenizde karışıklıklar içerisinde devam eder. Bugün herkese, en tanınmış aydınlarımıza soralım: Niçin Birinci Dünya Savaşı'na girdik? Çünkü Enver Paşa Türkçüydü, Almanların oyununa geldik diyeceklerdir. Zaten bunu dediğiniz an bitti, hiçbir şey bilmiyorsunuz demektir. Neleri reddetmiş oluyorsunuz bunu söylediğinizde? Bir kere 1914 itibariyle dahi yüz yıldır ortada olan, şimdi ise ikiyüz yıllık, adına Şark Meselesi denen, diplomasi tarihindeki o en çetrefil, büyük konulardan birinin varlığını inkâr ediyorsunuz demektir! İkincisi, sanki Almanlar bizi istemiş zannediliyor. Böyle bir şey yok, Almanya'yla ittifak Almanya'da Dışişleri ve kara ordusu dahil bir çok önemli kurumun itirazına karşın, son anda Avusturya'nın baskısıyla Kayzer'in araya girmesi üzerine mümkün olmuştur. Ayrıca, dönemin Osmanlı hükûmeti en az dört kez Antant tarafına geçmek istemiş, fakat reddedilmiştir... Niçin? Çünkü Rusya'nın olduğu yerde Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu olamıyor. Bunun sebebi çok basit: Biz bugün belki post-nükleer çağda yaşıyor olabiliriz, fakat yüz yıl evvel Boğazlar ve İstanbul son derece stratejik bir mahiyete sahipti. Çarlığın bir deniz güc haline de dönüşerek, güç projeksiyonu

yapmasını sağlayabilecek tek şey de İstanbul ve Boğazları eline geçirebilmekte yatıyordu. Bilhassa, Japonya 1904-1905 Rus-Japon Harbi'nde Japonya Rus donanmasını Tsushima Boğazı'nda yok edince, Rusya açısından Karadeniz daha da stratejik önem kazandı. Netice itibariyle, Baltık donanması denizin buzlarla kaplı olmasından dolayı yılın sadece üç-dört ayında başını dışarı çıkartabilmektedir.Şu halde, Karadeniz Rusya için son derece önemli.., Karadeniz demek Boğazlar yoluyla sıcak denizlere inmek demek... Şimdi bu belki çok tekrarlandığı için önemini kaybetmiştir zihninizde, ama gerçeğin de ta kendisidir.

Polonya, o tarihte zaten Çarlığın sınırları içinde, dolayısıyla 1905'te devrim yaşamış Rusya'nın 1914'te devrimi riske etmesinin tek sebebi ancak İstanbul ve Boğaz olabilirdi, başkaca büyük ve o değerde bir stratejik hedef yok ve bu söz, İstanbul ve Boğazlar, Antant ortakları tarafından Rusya'ya verilmiştir.Bu sözün verilmesi Rusya'yı yanlarında tutabilmek için gerekiyordu ve Osmanlıların savaşa dahil olmasından önce verilmiş, bilahare gizli bir anlaşma olarak kayda geçirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Boğazlardan başlamak üzere parçalanması denilen mesele, Birinci Dünya Savaşı'nın koptuğu 1914 itibariyle son derece geçerli bir korkudur, vesvese değil! Bu husus zaten Avrupa'yı Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen krizler dizisinin sonuncusunu oluşturan ve 1914 Şubat ayına kadar devam etmiş Liman von Sanders Krizi sırasında da çok açık bir şekilde görülmüştür. Bütün bunları, tüm bu de-tayları bilmeden kendi ülkemizde ahkâm kes-

memiz ve kendi kendimizi suçlu çıkarmamız esef verici... Hiçbir Batılı aydın bunu ülkesine yapmaz. Zira Batı, esaslı konularda "mainstream" oluşturmuştur; bir inanç ve vazife anlayışı vardır. Bu anlayışın Türkiye'de de olmasını talep etmek, yeniden birinci sınıf bir ülke olma isteğiyle eşdeğerdir. Zira bir ülkenin aydınlarının kendilerinin yaşamlarını belirlemiş en önemli tarihi anlar hakkında eksik bilgiyle hareket etmeye hakları yoktur.

Ben niçin aydınlarımızın maatesüf aymazlığı üzerinde bu derece durmak ihtiyacını hissediyorum? Çünkü 3 milyon Türk'ün yaşadığı bir ülkede, tuvalet temizleyiciliğinden en iyi kalp doktoru olmaya kadar giden bir yelpazede 60 küsur yıldır o topluma hizmet eden insanların hakkı bir defada böyle yenebiliyor. Çünkü bu durumun pratik sonuçları da var: Örneğin, Türk çocuklarının ruhu üzerindeki etkiler ne olacaktır? Bizimle ilgili kötü haberler nedense hep baş sayfalarda yer alır... Kimse bu durumu sorgulamıyor, stereotiplerinin sultanından kurtulmuş olarak yükselme, yaşamda yer alma haklarımız sinsice ele geçiriliyor. Burada hanginiz hak ediyorsunuz bir vize almak için banka dekontu ibraz etmeyi, evinizin tapusunu göstermeyi? İlk önce kendimize olan saygımızı kazanmamız lazım. Kendi acısı onanmamış bir millet, kendi acısı hep hor görülmüş bir millet başkasının acısını güya anlamaya, bir takım aydınlar aracılığıyla kalkışırsa, bu sakil duracaktır. O aydınlar bir kere de bizim başımıza ne geldiğini, hangi şartlar altında neler cereyan ettiğini gerçek anlamda bir insanî kaygı çerçevesi içinde konuşsunlar, o zaman evrensel

olana tabiatıyla hep birlikte gideriz ve herkesin hakkı verilir, doğru şekilde hatırlanır. Lâkin şimdi Türklerin neredeyse DNA'leri vasıtasıyla soykırım suçunu işlemeye programlanmış olduğu söylenecek. Adil Hafıza olmaksızın gelinecek nokta budur.

Bugünkü nesilleri de yükselen bir memleketiz. Geçen yıl 110 milyar Dolar tutarında altyapı yatırımı yapıldı. Bu istatistiklerde ilk sırada olmak demektir. Türkiye, bu halk, bütün bu birikimlerin eseri, bütün o Cumhuriyet ve gerisinin, her şeyin birikimiyle ve bugünkü kazançlarıyla ortaya çıkıyor... Evet, sorunlarımız var ama dünyadan bakıldığında önemli bir ülkenin çok önemli bir noktada yükselişi görülüyor. Etrafımızda ise ne yazık ki "devlet çöküşleri, yani "state failure" söz konusudur. Suriye ve Irak'ta devlet çöküşü yaşanıyor ve bütün bu durumdan doğan insani ve çok çetrefilli sorunları biz üstleniyoruz. Avrupa Birliği bize yıllarca "çok büyüyorsunuz, bu hep büyük ölçeklerinizle bir yere sığmıyorsunuz, sizi nereye koyacağız?" dedi... Şimdi şükretmesi lazım, iyi ki de hakikaten büyükmüşüz, 3 milyon mülteciyi içerde aldık. Geçenlerde Letonya'da hükümet krizi çıktı. Nedir hükümet krizinin sebebi? Hükümet 250 mülteci alalım, 500 mülteciyi de daha sonra almak şartıyla toplam 750 mülteci alalım dedi ve bu ilâve 500 mülteci büyük mesele oldu, az kalsın hükümet düşüyordu... "Brexit," aslında bugünün meselesi olarak bazı AB ülkeleri için bir "wake up," yani "artık uyan" çağrısıdır. Avrupa'da büyük yanlışlar yapılıyor, Türkiye yıllardan beri müthiş yükler yükleniyor ve yıllardan beri de hakkı verilmiyor.

Toparlamak gerekirse, tarih bilinci olmadan bugünü kendi değeri içinde yaşayamayız. Önce kendimize karşı olan sorumluluklarımızı bilmemiz gerekir. Herkesin ilk önce kendi milletine karşı bir sorumluluğu var. Bunu söylemek aşırı milliyetçi bir tutum aksettirmez. Aksine, bu Avrupa'da çok sık gördüğümüz bir şey... Örneğini Yunanlıları hiç gördünüz mü "biz de bunu yaptık, şu günahı işledik" dediğini? Macarlar, Çekler, Fransızlar, İngilizler?.. Bir tek bizde var bu kendini kırbaçlayan ideolojik tutum... Peki, diğerleri ne yaptı? Bu sualleri sormak aşırı bir tutum değildir, Ermeni milletinin içine düştüğü acıyı yok saymak değildir. Fakat bizim de Nazilerle aynı kaba koyulmamız ve bunun sonuçlarına katılmamızın beklenmesinde de büyük haksızlık vardır. Ermeni vakıflarının malları iade edilmeye başlandı, başka gelişmeler de var. Bunların hiçbiri duyulmuyor, sadece "soykırım" tanımlamasında ısrar ediliyor. Tabii Papa gibi son derece önemli bir figür, dünyadaki çok önemli bir ruhanî lider, Katoliklerin lideri... Ama evrensel bir mesajı olan, Tanrı'nın bütün yaratıklarına sahip çıktığını söyleyen bir iddianın sahibi diyemiyor ki Türkler de emperyalist saldırı altındaydılar, onların tarafında da yüzbinlerce günahsızın başına felâket üşüştü... Bilmiyor mu bunları? Ermeni hadiseleri olduğunda dünyanın en büyük orduları Çanakkale'nin önüne gelmişlerdi. Türkler biliyor mu 24 Nisan'da ne olduğunu? 24 Nisan'da aynı zamanda İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale'nin önüne geldi. Çocuklara soruyorsunuz "1915'te ne oldu" diye, Çanakkale demiyorlar bize, soykırım oldu diyorlar. Büyük insani hadiseleri büyük denge-

ler içinde düşünmek gerekir, ama bu dengeler nasıl oldu da böylesine yitirilebiliyor?

Dünyada borcu olan bir tek biz miyiz, bize borcu yok mu? İstedığınız ülkeye bakın, Türkiye’de olanlar, daha sadece dün vuku bulan terör hadisesi Fransa’da olsaydı, sadece havaalanı değil neredeyse Paris beş hafta süreyle kapatılmış olurdu... Biz hangi psikolojinin etkisi altında her zaman ve muhakkak surette kabahati kendimizde bulmaya şartlandırıyoruz? Kabahatlerimiz yok mu? Muhakkak ki var, ama bu sadece bizemi ait ve hangi şartlar altında bu olaylar gerçekleşmiştir? Deniliyor ki, isyandan hiç bahsetmeyin! Niçin bahsetmeyelim? Ben Ermeni isyanından bahsettiğim zaman Ermenilere sahip çıkmamış olmak, onların acısını yok saymak ve küçümsemek niyetinde değilim ki... Aksine, olanı biteni daha iyi anlamak ve meselenin gerçekten insani özüne ilerleyebilmek, her şeyi bir arada konuşmamız gerektiğine inandığımız için bu sualler sorulmaktadır.

Balkanlar’da hiç mi bir şey olmadı? Türkler hiç orada yaşamamışçasına oralardan atıldılar mı, sürülmediler mi? Bu sualleri hiç mi soramayacağız? Bu insanlar en zavallı halde Türkiye’de melce bulmaya çalıştılar, onbinlerce insan en kötü şartlarda hayatlarını yitirdi... Milli kütüphanede fotoğraflar var, yıllardır gösterilmez moralimiz bozulmasın diye, ama Bakırköy tren istasyonunda meselâ, cesetler birbiri üstüne yığılmış, kolera... Birinci Dünya Savaşı’nda askerden çok sivil zayıat veren bir tek ülke var, o da Osmanlı İmparatorluğu... Demek ki başka şeyler de oluyormuş bu sırada, bunları konu-

şup, hakkı teslim etmek lazım, ne kimin hakkıysa... Biz dünyanın en güçlü ülkeleriyle savaştık. İngiltere dünyanın en güçlü donanması, öyle güçlü bir donanma ki kendisinden sonra gelen ikinci ve üçüncü donanmaların toplamından daha güçlü... Cebelitarık, Malta, Kıbrıs ve Mısır'ı elinde tutuyor... Bu ne demek? Akdeniz'in neresinde bir olay olursa olsun, İngiliz donanması herkesten önce oraya varabilecek durumda olmak demektir. Biz 29 Ekim 1914 günü savaşa girdik. Niye savaşa girdik? Hiçbir Türk aydını maalesef bilmez bunu, ama iki aydır Çanakkale abluka altındaydı, Basra abluka altındaydı. Zaten savaş ilan edilir edilmez İngiliz ordusu üç günde Basra'dan içeri girmiş ve Bağdat'a doğru yürümeye başlamıştır... Hazırlıklıydılar... Hindistan'dan getirilen Gurka'lar birkaç aydan beri Bahreyn'de konuşlandırılmış, etrafımız zaten çevrilmişti.

8 Şubat 1914 tarihli Çarlık Rusyası Büyük Encümeni toplantısında "bir dünya hengamesi koptuğunda İstanbul ve Boğazlar'a yürümeliyiz" denilmiştir. İşte o hengame 4 ay sonra kopmuştur zaten... Bütün bunlar bilinmeden kendi üzerimize kendi hakkımızı da korumaksızın yüklenim almakta çok büyük gariplikler vardır, maalesef neticeleri olacak gariplikler... Her şeyden önce, Taşnaklar 1914 Ağustos ayının ilk haftasında Erzurum'da yaptıkları kongrede, Osmanlıların Fransa, İngiltere ve Rusya'nın yanında, yani İtilâf devletlerinin safında yer almasını istediler. Peki, bu devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması peşine düşmüşken nasıl mümkün olacaktı bu? Taşnaklar böyle yapmış olmakla kendi siyasi iradeleri vasıtasıyla vatan-

daşlık bağlarını koparmış olmadılar mı? Şayet biz o zamanki siyasi liderliğimiz vasıtasıyla çok kötü olaylara sebebiyet vermişsek, Ermeni liderliği de 1914 yılının ortasında Bulgaristan örneğini Doğu Anadolu ortasında tekrarlamaya kalkışmakla hiç mi hata yapmadı? Niye sadece benim kendi liderliğimin üzerinde duruluyor? Kaldı ki, İngiltere İstanbul'u işgal altında tuttu... Sormak lâzım, bu adamlar buraya geldiklerinde iki buçuk sene boyunca bir tane belge bulamadılar mı Ermeni mezalimi hakkında? Aradılar taradılar bulamadılar. Hiçbir acının hakkını yememek lazım, çok kötü olaylar oldu, hiçbir zaman reddetmiyoruz bunu... Zavallı insanlar, çocuklar var, ama burada gerçek niyet neydi ve Türklere ve Müslümanlara da ne oldu? Her şeyin bir arada düşünülmesi lazım, ancak o zaman insanlığa, milletimize ve kendimize karşı yükümlülüklerimizi yerine getirmiş oluruz...

Türkiye Birinci Dünya Savaşı'na girmek zordaydı. Tarihin akışı ile coğrafyanın keşişmesinin bir sonucudur bu... Bir varoluş mücadelesi verilmiş olup, "Türkçü-Turancı" olaran nitelendirilebilecek sebeplerle savaşa girilmiş olması katiyen söz konusu değildir. Bunu iddia etmek, son derece açık Rusya kaynaklı başta olmak üzere emperyalist tehdidi görmezden gelmek, sonradan olup biteni tarihin üzerine yerleştirmeye kalkışmak olur. Enver Paşa bir misyon adamıydı ve savaşın kaybedilmesinden sonra Orta Asya'da mücadeleye girişmiş, zira kendisine yerine getirebileceği başkabir misyon kalmadığını düşünmüştür. Kırım'da dışarı çıkmış, arkadaşlarına da haber vermemiştir. Savaşa giriş nedenimiz Avrupa'daki yerimizi, İstanbul ve

Boğazları korumaktı. Bu Rusya'nın merhame-tine bırakılabilecek bir şey değildi, hiç kimse aksini iddia edemez. 28 Haziran günü Saray-bosna suikasti vuku bulduğunda, kabinemiz acil bir toplantı yapmış, kasada topu topu 62 000 lira olduğunu tespit etmiştir. Halbuki, sırf ilk altı ay içinde ödenmesi gereken memur maaş-larının toplamı 30 milyon liradır. Hiçbir şey üre-temiyorsunuz, biz daha büyürken bize öğretil-medi mi toplu iğne bile yapamıyorduk diye...

Tarafsızlık kuvvetli devletlerin işidir ya da İs-panya gibi ilgisiz bir yerde olacaksınız. Sava-şın koptuğu coğrafyanın merkezindeki bir ülke tabiatıyla kendini savunmak zorundaydı ve unutmayalım, savaşı kazandık, hem de iki defa kazandık. Birincisi, o tarihte ezeli düşmanımız olarak bilinen Rusya'nın savaştan düşmesine çok önemli, çok kritik olan kendi katkımızı getir-dik. Bu Çanakkale müdafaasıyla mümkün oldu çünkü Rusya'nın ikmal yollarını kestik. Rus ge-nerallerin hatıratları var, askerlerimize mühim-matı neredeyse artık çay kaşıklarıyla verme-ye başlamıştık diyorlar...Bu birinci zaferimiz.. Rusya, Bolşevikler iktidara geldiğinde bütün o gizli emperyalist anlaşmaları, Osmanlı toprak-ları üzerinde hangi gizli pazarlıkların yapılmış olduğunu açıkladı... İkinci defa de milli müca-delemiz sayesinde kazandık...

Biz eskiden düşük gelirli bir ülke, fakat yük-sek tarih bilincine sahip bir ülkeyken, şimdi orta gelirli fakat tarih bilinci aşağı düşmüş bir ülke olduk... Orta gelir düzeyine sıkışmış olmaktan kurtulmak istiyorsak, tarih bilincini yeniden ka-zanmamız lazım. Ancak o zaman "Made in Tur-

key” markası hakikaten para eder, insanlar“bak bu Türk malı, en iyisidir” diyebilirler...Ne zaman dünyaya geldiğinizi, nereden nereye gittiğinizi, bu noktada kendi vazifenizin ne olduğunu bileceksiniz... Bireysel temelde de anlamlı bir hayat önce milletinize karşı vazifenizin ne olduğunu bilmekle başlar. Bu sabaha kadar nöbet tutmak anlamına tabii gelmez, ama hayatınızı anlamlı kılmak için ilk önce dünyaya geldiğiniz ülkede bir vazifeyi yerine getirmeniz gerekir...

Dolayısıyla burada müsaadenizle sonlandırayım. Meselelerin insanın ve sosyal hadiselerin tabiatı gereği son derece karmaşık; çok boyutlu niteliği bilinmeden tek bir tarafa fatura çıkarmak, bu yanlış matematiğe dayanan fatu-rayı üstlenince de arınacağınızı, temizleneceğinizi zannetmek son derece büyük bir hatadır. Bu diğer hususlarla birleştiğinde sizin geleceğinizi sizden çalar. Kendi hayatınızdan, çocuklarınızın geleceğinden çalar. Eğer bu hususları bilinçli bir şekilde, bütün kademelerimizle, bir milletin parçaları, bileşenleri olarak savunabilirsek, hem hakkımızı korur hem de evrenselikten uzaklaşmamız oluruz. Almanya'nın aldığı bu son derece haksız karar, umarım bizim için bir “wake up call,” bir uyanma çağrısı olur. En geniş anlamda söylüyorum, ne Ermeni meselesini ne de Ermeni milletini küçümsüyorum. Bilakis, Türk milletinin kültürünün oluşumuna büyük katkıları olmuş, millet-i sadıka namını kazanmış bu millete, bütün bu tahrike rağmen, bütün her şeye rağmen, saygımızı muhafaza ediyoruz.

Aklıma gelen bir şey daha var, bunu da anlatıp, sözlerime son vereceğim: Bir Afrika hikayesi vardır. Bugün dinleyiciler arasında bulunan çok kıymetli okuyucularım İsmail Küçükkılınç, Hanefi Altaş ve Hüseyin Özbek bunu herhalde ikinci defa duymuş olacaklar: Afrika'da şöyle bir inanış var: Bütün insanlar önce siyahiymiş... Tanrı günün birinde bir kuş vasıtasıyla bütün kavimlere haber yolluyor. Diyor ki: Şu bölgede bir göl var ve sabah gündeğumundan akşam günbatımına kadar herhangi bir zamanda o göle girip, bütün vücutlarını bu suya değdirenler beyaz olacaktır... Kuşçağız Afrika'ya gelinceye kadar yoruluyor. Biraz dinleniyor, netice itibariyle Afrikalıların haberi oluncaya kadar günbatımı iyice yaklaşıyor ve Afrikalılar suya ancak avuçlarının içini değdirebiliyor. Hakikaten, siyahlerin sadece avuçlarının içi beyazdır... Bu hikâyeyi niçin anlattım? Çünkü, bizim tarih anlayışımız da daha sofistike değil, geldiğimiz nokta bu, bunu anlatmak istedim... 1982'de Washington'da "Suleiman The Magnificent" sergisi açıldığında yer yerinden oynamıştı... Ta 800'lerden beri gelmiş bir millette, en müthiş kütüphanelerin bizde olması lazım, ama en müthiş gece kulüpleri bizde... Daha dün Londra'daki Reform Club'da konferans verdim, her taraf kitap, müthiş bir gelenek... 1836'dan beri bu insanlar orada toplanmışlar, enetelektüel tartışmalar yapmışlar ve bu geleneği muhafaza ediyorlar... Tarih, paradoksal bir şekilde hem kurtarıcımız, hem de katilimiz olabilir. Fakat şunu bilmek lazım: Bu emperyalist öğretiyi biz kabullenemeyiz... Kitabımda da ifade ettiğim üzere, "Türkler, sokaktan çağrılan son çocuk"-

tur aslında! Yani Bulgar öğretmenler Balkanların en ücra köşelerinde milliyetçilik aşılarken; Yunanlıların o meşhur Ethniki Hetheria milliyetçiliği doğmaktayken; Sırpıyeni doğan erkek çocuklarını “Kosova'nın intikamını alacak küçük, hoş geldin” şeklinde karşılarkenbiz kendi üstümüze düşmedik, kendimizin ardından gitmedik... 1908'den sonra bizim de Osmanlı milleti adına bir iki tiyatro eseri sergilenecek, “Vatan yahut Silistre”den bahsedilecek olduğunda ise adımız aşırıcılığa, Hristiyian düşmanlığına çıkarıldı... Halbuki, o zamana kadar anneleri bütün milletleri çoktan sokaktan eve çağırılmış, ‘evladım gel, şu saat saat, artık çalış, sonra yemekve yatma vakti geliyor’ demişti... Nihayet biz de çağırıldık ve kendimize gelmeye başladık...

Çok teşekkür ediyorum. Vaktimiz varsa, tabii sizlere bağlı, sualler de olacaksa veya merak ettiğiniz bir şey, buyursunlar.

TARTIŞMA

SALONDAN- Hocam, öncelikle Balkan Harbi konusunda, özellikle Arnavutluk'ta Türk Müslümanlar tabiri caizse ciddi bir katliama uğradı. Bunun sayısını biliyor muyuz net? 500 000-650 000 civarı olduğu söyleniyor. Osmanlılar, 400-500 sene boyunca çıkan isyan ve savaşlarda bunun beşte biri kadar dahi can almış değiller. Bu açıdan da değerlendirmek gerekiyor. Yani 500 senede olmayan bir sene içinde kat be kat fazlasıyla vuku bulmuş, Balkan Harbi esnasında...Tabii bu rakamın çok daha üstünde insan da canını zor bir şekilde kurtarıp, Anadolu topraklarına kaçıyor.

ALTAY CENGİZER: Justin McCarthy, bizim bazı aydınlarımız kendini hiç sevmese de, o evrensel ahlâk adına konuştuğunu iddia edenler kendisini ne kadar küçük görmeye kalkışsa da son derece iyi bir demografik tarihçidir. Onun rakamlarına itibar etmek gayet bilimsel bir yaklaşım ve metodolojiyle bir arada yürümek olur bence...O da Türk ve Müslümanların kayıplarını 500 000-600 000 olarak düşünmektedir. 1 000 000 kişi ise yerini yurdunu terk edip, Anadolu'ya sığınmıştır. Nasıl olabiliyor böyle bir şey? Geçen yüzyılın başında Balkanlar'da proto-faşist olarak nitelendirebileceğimiz devletler var... Bunların kendilerine dahi acıması yok. Sırbistan'da mesela Obronoviç ile Karageorgieviç hanedanları arasındaki mücadelede kendi prenslerini dahi öldürmekten çekinmiyorlar. Zaten Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının başlıca sebeplerinden biri de Sırp milliyetçiliğidir.

Bu Balkan devletleri, Türklerin canını bu kadar kolay almışlarsa, Türk'leri oraya zaten yabancı gördükleri, hiçbir haklarını kabul etmedikleri içindir... Eski Atina gravürleri var, bunlarda bir sürü cami görülüyor, şimdi hiçbiri yok... Muhakkak surette Türkçe'ye çevrilmesi gereken bir kitap da William St. Clair'in *That Greece Might Still Be Free* isimli eseridir. Bu kitabın daha ilk sayfası, benim kitabımda da tarafımdan yapılmış tercümesi yer almaktadır, Mora İsyanı sırasında Türklerin bir hafta içinde nasıl yok edildiğini anlatmaktadır. Gelen gezginler soruyor: "Burada Türkler vardı, nereye gittiler?" Cevap, "ay yuttu onları içine aldı gitti..." Hepsini öldürdüler... Birisini evden atabilmek için onun evinizdeki altınlarını çaldığını iddia etmeniz gerekir. Halbuki bizim idaremiz farklıydı...400 yıl insanlar kendi çevrelerinde olabildiğince yaşadılar... İşte 1500'ler, 1600'ler, 1700'ler, insanlar nasıl yaşıyorsa yaşadı, belleklerini, dinlerini muhafaza ettiler. Bizim başımıza ise kırk günde bu felâket geldi, çünkü Türkler zatengitmesi gereken yabancılar olarak resmedildikçe katliama zemin hazırlanmış, katliam meşrulaştırmış oldu...

Türklerin Anadolu, bilahare Balkanlar'a geçmeye başladığı tarihler zaten toplu nüfus hareketlerinin olduğu bir dönem. Bunu Reform Club'taki konferansında İngilizlere de söyledim, grafik şekilde kafalarında canlandı...1066 yılında Battle of Hastings var, yani Norman istilası başladıktan sadece beş yıl sonra 1071'de Malazgirt var... Herkes bir yerlere gitmekte... Bu kolonizasyon değildir... Kolonizasyon, Avrupalı emperyalist ülkelerin yaptığı şey...

SALONDAN- Kaçanların akıbeti belli mi acaba? Bunu çok merak ediyorum. Bu kaçan kişilerin akıbeti belli mi? Anadolu'ya geçişleri, yolda ne halde oldukları?

ALTAY CENGİZER- Yolda çok kötü halde kaçıyorlar tabii..Hatta kusura bakmazsanız yine kitaptan alıntı yapacağım. Balkan şehirlerinden birindeki Rus Konsolosunun raporu var: Uyurken birden sesler duyuyor. Bir bakıyor, Türk kadınları ne yapacaklarını bilemez halde, tek başlarına yağmur altında bekliyor. Zaten sadece Balkanlar da değil, Çerkezlerin de hikayeleri var. Niye Çerkezler balık yemez? Şimdi burada söylememek lazım, çok yazık, yüzlerce Çerkez, binlerce Çerkez Karadeniz'de ölüyor kaçarken, onlar da Türkiye'de melce buluyor. Türkiye 1923'te herhangi bir Ortadoğu devleti olarak manda altında doğmadı. Bir Avrupa devleti olarak dünyaya geldi. Bizim Avrupalılığımız, öyle bize bahşedilecek bir şey değil. Her Avrupalı Hıristiyan olacak diye bir şey yok, biz geleneksel olarak güneydoğu Avrupa'nın düzenleyici, nizam verici unsuruyuz. Zaten Türkiye'nin düzenleyici dengesi Balkanlardan o şekilde birden atılınca, Sırbistan gerek nüfus gerek toprak bakımından iki misli büyüdü, Avusturyalıların paranoyası da dört misli büyüdü ve Sırbistan'ı muhakkak halletmek gereği ve inancı ortaya çıktı. Zira, Osmanlı varlığının bir şekilde yarattığı denge unsuru ortadan kaybolmuştu.

SALONDAN- İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki etkisini öğrenmek istiyorum. Orada önemli bir rolü olduğunu düşünüyorum, bir de

Balkan Harblerinin Ermeni tehcirine olan etkisini dinlemek isterim.

ALTAY CENGİZER- Balkan Harbinin esaslı etkilerinden biri de hiç kimsenin Türkler'le düzenli bir anlaşmaya varma ve o düzenli anlaşmanın gereklerine uyma niyetini taşımadığının anlaşılması, Türklerin terk edip gideceği bir dünya olmadığı bilincinin yerleşmesidir. Fakat bu yeni bilinç, bence Ermeni tehcirini çok da izah etmiyor. Ermeni tehcirini bence en fazla izah eden şey Çanakkale önünde dünyanın en büyük donanmalarının peyda olmadığıdır. Sultan Reşat, mukaddes emanetler, hepsi Bursa'ya kaçırılmak üzere hazırlanıyor. Böyle bir mücadele içerisindeyiz. Ayrıca, Edward J. Erickson'un son kitabı da bilimsel bir çalışmaya dayandırılıyor. Cephedeki ordularımızdan herhangi birinde yarılma meydana gelirse, düşman ordusu Anadolu içlerine ilerleyebilecek durumda... Biz bu direniş halindeyken Ermeni saldırıları ikmal yollarını tıkamayı hedefliyor. İkmal sona erdi mi çöküş, hemen sonrasında da düşman ordularının Anadolu içlerine ilerlemeye başlaması söz konusu... Dolayısıyla, her şeyden önce askeri bir gereklilik ortaya çıkıyor. İnsani trajediler oluşuyor, gayet tabii maalesef, çok yazık... Ama Türk tarafında yok etme isteği yok. Bunu bir türlü anlatamıyoruz... Tehcirin sebebi Balkanlar'da başımıza gelenler değil bence...

İngiltere Birinci Dünya Savaşında son derece etkili bir ülkedir. Sebebini söyleyeyim: Almanya'nın ortaya çıkışı herkesi rahatsız ediyor. 1870'te Alman Birliği kuruluyor, Alsace-Lor-

raine'in Almanya'ya geçmesiyle de büyük Fransa-Almanya çekişmesi başlamış oluyor... Rusya'yı finanse eden, kışkırtan ülkelerin başında Fransa gelir... Alman sanayileşmesinde Fransa'nın ödediği savaş reperasyonları da rol oynamıştır.İngiltere'nin Napolyon-sonrası dönemde ortaya çıkmış o meşhur güçler dengesi politikaları, geçen yüzyılın hemen başında bu defa Antant, yani İtilâf devletleri bloğu olarak meydana çıkıyor. O "*splendid isolation*," "*Muhtemem Yalnızlık*" devri 1898'de Japonya'yla yapılan ittifak anlaşmasının da gösterdiği üzere, artık sona eriyor... Zira, o kadar yayılmış bir imparatorluk ki, idare etmek bir kenara, her an her dakika her yerde savunmak için de İngiltere'nin parası dahi yetmemeye başlıyor. Aslında, İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na taraf olmaya bileceğini bir an için de olsa hesap etmemiş değildir. Fkat, güçlü Fransız diplomasisi, haklı bir zemin de bularak, henüz üç ay önce İngiltere'yle Fransa arasında imzalanan ve bir ittifakı çok andıran Manş Denizi'ne ilişkin mektuplaşmayı da müstenidat göstererek, İngiltere'nin tarafsızlığa kaymasını önlemiştir. Çok iy, çok nitelikli bir diplomasi, bastırmadır bu... Petrolün etkisi de yok değildir... Bir kere o dönemde en güçlü zırhlılar olan drenotlar büyük petrol yemektedir. Fakat, petrol savaşa yol açan bir faktör olarak değil, savaş süresinde önemi daha iyi anlaşılabilir bir faktördür.

Buna karşın İngiltere zaten her şeyi körüklemiştir. Osmanlı Devleti memurlarına maaş ödeyemiyor ve bu yüzden kaç defa gümrük vergilerini yüzde 4 arttırmak istiyor. Duyun-u Umumiye'de buna hep karşı çıkılıyor... İşte

sözde liberal İngiltere, sözde liberal Fransa'nın Jön Türklere yaptığı... Jön Türk heyeti 1908'de Paris'e gidiyor. Devlet her zamanki gibi sıkıntı içinde...Kredi istiyorlar... "Siz" diyor Fransa, "önce şu tütünü millileştirme sevdanızdan vazgeçin!" vazgeçin diyorlar. Olur mu, başka gelirimiz yok, tütünü millileştireceğiz tabii. Heyet bu sefer İngiltere'ye doğru yola çıkıyor. Daha Londra'ya varmadan Paris'ten telgraf gidiyor, deniyor ki"bizden para istediler vermedik, siz de vermeyin, tütünü millileştirmekten vazgeçsinler!"İşte Antant dayanışması...İngilizler de vermiyor para... Bu tecrübeye rağmen biz Sultan Osman drenotu ve Reşadiye zırlısının yapımını İngiltere'ye sipariş veriyoruz. Nerede Alman taraftarlığı hükümetin. Hükümet, Almanya'dan yana savaşa girmemek için de her şeyi yapıyor, fakat sonunda başka hiçbir çare bırakmıyor.

Kaldı ki, Almanlar da Osmanlıları istemiyor, ayak bağı olacaklarını düşünüyor. 1912 ve 1913'te en zavallı şekilde yok olmuş Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'da da sona ermek üzere olduğu inancı var her yerde...Kimse Türkiye'yi yanına istemiyor. Son anda şimdi bizim Avrupa Birliği üyeliğimize en fazla karşı çıkan o Avusturya'nın Franz Josef'i Kayser'e telefon ediyor: "Her kafaya, eli silah tutacak her adama ihtiyacımız var, niye Türkleri almıyorsunuz" diyor. Kayser de Wangenheim'e telefon ediyor. O da zaten epey sinirli bir adam "ne diye Türklere zorluk çıkartıp duruyorsun sen orada" diyor Büyükelçisi'ne... Wangenheim'de hemen tutumunu değiştiriyor ve o zamana kadar hep bu adamlardan asker olmaz, bu

adamlar ancak ayak bağı olur diyen Wangenheim, "Türkler biraz eğitilirse çok iyi asker olurlar" demeye başlıyor.

Neticede, hatırlayın Çanakkale ve Basra zaten abluka altında, Karadeniz'deki stratejik durumun da değişeceği endişesiyle, 29 Ekim 1914 günü sabaha karşı savaşa giriyoruz, dört yıl sonra da Almanlardan ancak 10 gün önce ateşkes istiyoruz. Yani, sonuna kadar savaşıyoruz. İşte en güçlü ülkelerle mücadele edebilmiş bir ülke niye bu şerefi üstlenmiyor? Bunu yapmadığınız zaman şehitler bir kumar ardından yitirilmiş oluyor ki, bu katiyen doğru değil! Bilsek ki bir kumar oynadık, ilk önce ben söylerim bunu, yazık oldu şehitlerimize derim... Ama böyle bir şey geçerli değil...Başka çaremiz yoktu...

Cevaplandırabildim mi bilemiyorum. İngiltere politikasıyla son derece etkilidir Birinci Dünya Savaşı'nda... Birbirine düşürmüştür herkesi, yalnız herkes de birbirine düşmeye razıdır zaten, bir de o var. Son bir şey söyleyeyim, Fransa'yla Almanya arasında ölümcül bir rekabet var. Ya biri, ya öbürü anlamında ölümcül bir rekabet var. Rusya'yla Almanya arasında böyle bir rekabet yok. Rusya sevmeyebilir Almanları, ama bu savaş sebebi değildir. Kim kışkırtıyor Rusları Almanlara karşı? 1907'den itibaren giderek daha fazla olmak üzere İngiltere... Fransa da silâhlanmayı teşvik ediyor... Bunlar göz önünde tutulmaksızınhiçbir şey yerli yerine konulamaz. Yine Ermeni meselesine gelecek olursak, büyük güçlerin emperyalist politikalarını göz önünde tutmadan bu meseleyi konuşmak da hiçbir anlam taşımaz...

Av. HÜSEYİN ÖZBEK - Bir kere her şeyden evvel çok teşekkür ediyorum. Vallahi doyum-suz bir vaziyette çok uzun saatler de ben şah-sen dinlemek isterim, ama sizi de tabii yorduk. Aslında bazı sorulara cevap verdiniz, inşallah eserlerinizden de bunları okuruz. Mesela, Çanakkale Harbinin savaşın kaderindeki yeri, kısmen onu söylediniz. Ben isim vermeyeyim, içimizde yapılan belgesellerde öyle bir hava yaratılıyor ki, sanki biz bir yeri işgale gitmişiz, Anzaklar da kahramanca kendilerini savunurken ölmüşler gibi bir hava yaratılıyor.

ALTAY CENGİZER- Sayın Başkanım, bakın, buna biz sebebiyet verdik. Bu 60'lı, 70'li, 80'li yıllarda, bu kadar yıl kutlamaların içeriğini doğru şekilde yerine getirmeyerek biz yol açtık bu duruma... Bugün çocuklara Çanakkale'de kimlerle savaştık diye sorun "Anzaklar'la savaştık" cevabını alırsınız. Ne Anzak'ı? Biz zamanın en güçlü devletleri olan İngiliz ve Fransız İmparatorluklarıyla savaştık. Bu esaslı noktalarda hafıza hatalarına düşmemek lâzım... Fransa'da her köyde savaşta kaybedilenlerin isimleri anıtlara kazanmıştır, hatta her köşe başında bir hatırlatıcı yazıyla karşılaşsınız. İngiltere'de de başka yerlerde de aynı şekilde... Bizde ise 1960 yılında Milliyet Gazetesi bir kampanya açtı da, o kadar şehidimiz anısına bir anıt yaptık hiç olmazsa... İşte hatırlama-anma kabiliyetini ortaya koyduğunuz zaman kendisine saygısı olan fark ediliyor. Siz bunu çok iyi teşhis etmişsinizdir zaten, kendisine saygısı olmayanı, kendisini küçük göreni, devamlı surette sadece kendisini eleştirene zaten içten saygı duyulmuyor.

SALONDAN- Evet, zaman zaman da Nobel veriliyor.

ALTAY CENGİZER- Bakın, biz illa ki eleştirilmeyecek insanlar ve ülke değiliz. Ama biraz da bizim içinde bulunduğumuz durum, şartlarımız hakkında da fikir yürütülmesigerekmiyor mu? Bundan başka bir şey istemiyoruz hakikaten, biraz adil olunması ve meselelerin çeşitli yönleriyle görülmesi... Biz İspanya değiliz ki mesela... Cebelitarık kozmetik bir sorun, biz ise bütün dertlerin ortasındayız.

Av. Doç. Dr. ÜMİT KOCASAKAL- Türkiye savaşa girmeyebilir miydi سوالini çok güzel yanıtladınız. Yani Birinci Dünya Savaşına girmeyebilir miydi veya girmese ne olurdu? Ben sadece iki şeyi çok merak ediyorum. Birine cevap vermeyebilirsiniz konumuzun gereği, bunu anlayabilirim, ama bir Rusya'nın tam olarak bu tehcirdeki ve o süreçteki rolü ne? İkincisi, bizim bu hormonlu aydınımız bu soykırım üzerinde rakamlar ileri sürüyor, 1.5 milyon Ermeni vardı, savaşın sonunda 500 000 kişi kaldı. Nereye uçtu, buhar mı oldu bu 1 milyon? Bu konuda mutlaka sizin bilginiz var, çünkü bu bence şekli anlamda çok güzel kullanılıyor. Üçüncüsü, biraz sıcak bir konu bu İngiltere'nin AB'den çıkması "Brexit..." Bu da gözetildiğinde 63 yıldan beri Avrupa Birliği'nin kapısında bekleyen veya bekletilen Türkiye'nin, bütün bu tarihsel perspektifler de dikkate alındığında Avrupa Birliği'ne girmesinde ulusal bir çıkar ve yarar var mı? Çok teşekkür ediyorum, ağzınıza sağlık efendim.

ALTAY CENGİZER- Ben teşekkür ediyorum Sayın Başkanım. Şimdi Rusya'nın çok büyük etkisi var. Bir kere bakınız, biz 29 Ekim günü savaşa girdik. Birinci Dünya Savaşı 2 Ağustos günü başladı. İlk seferberliği Çarlık Rusya'sı yaptı. 1914'te seferberlik demek Red Kit'deki gibi silahşorlardan birinin tabancasını çıkarması anlamına geliyor. Zira karşı tarafın da muhakkak surette cevap vermek üzere kendi seferberliğini başlatması gerekli hal almış oluyor. 2 Ağustos günü başlayan savaşta, 31 Ağustos günü Çar bir talimat verdi. Çarlık Kafkaslar Genel Komutanı ve Genel Valisi Vorontsov Daşkov'a gönderdiği talimatta, "Türkiye'yle savaşa girecektir, Ermeni çetelerinin silahlandırılmasına başlayın" diyor. Gidin görün arşivde... İşte bundan bahsetmeyecek miyiz? Türk aydınları bundan bahsetmeyecek mi, hiç mi bilinmeyecek Vorontsov Daşkov'a giden mektup?

Rusya, Ermenileri hep aldatmış, hep bir takım sözler vermiş ve bunları yerine getirmemiştir... Türkmençayı anlaşmasında da dönemin Çarı I. Alexander Ermenilere özerklik sözü veriyor, bilahare bunu uygulamıyor... 1914'te Fransa'nın St.Petersburg'daki Büyükelçisi olan Maurice Paléologue'un hatıratında da var, Çar İkinci Nikola, kendisine Ermenilere ileri bir statü verilmesinin söz konusu olmadığını çok açık şekilde söylüyor... Paléologue, Rusların çok güvendiği bir isim... Savaş ilân edildiğinde Çar balkona çıkar. Dışarda binlerce kişi kendisini görmeyi beklemektedir. Çar görününce hepsi yerlere eğilir, ağlamaya başlarlar. Kışlık Saray'daki (Ermitaj) 5 000 kişi alan Büyük Peter Salonu Rusya'nın aristokrat ve idarecileriy-

le tamamen dolmuştur. Bütün Rus hiyerarşisi oradadır, bütün komutanlar, valiler vesaire... Bir tek yabancı vardır: Fransa Büyükelçisi Maurice Paléologue! Hatta, Çar'la beraber Büyükelçi de balkona çıkmıştır. İri yarı bir adam olan Çar'ın amcası ve ordular komutanı Büyük Dük Peter kendini tutamaz ve ezercesine Paléologue'a sarılır, "birlikteyiz Fransa!" der... İşte bu Paléologue hatıratında söylemektedir, Çar'ın aklında Ermenilere özerklik vermek fikri dahi yoktur!

Ermenilerin dramı aslında hep yanlış yerlere gitmek olmuştur. Bakınız, 1914'te Osmanlı Ermenileri için oluşmuş bir gelecek var, yani bir "*forthcoming future*" var, oluşup da gelmekte olan gelecek...Osmanlı'daki bilhassa şehirli Ermenileri güçlü bir gelecek bekliyor. Zaten Jön Türklerin bütün istediği Ermenilerle birlikte çalışarak şu Osmanlı İmparatorluğunu kendine getirmek, gücüne ve yaptıklarına saygı duyulan bir devlet haline getirmek... Burada Ermeni milletini yakın ortağı olarak görüyor. Bu durum, ne zaman değişiyor?

Bakınız, 1908'de 31 Mart hadiselerinden sonra İttihat ve Terakki'yle Taşnaksutyun ortak bir bildiri yayınlıyorlar mukaddes vatanın birlikte savunulacağını söylüyorlar... Balkan Harpleri'nden sonra 31 Ocak Bâb-ı Âlî Baskını'ndan sonra tıpatıp benzer bir bildirin altına Taşnaklar imza koymuyor... Niçin? Çünkü Balkanlar elden gitmiş ve Osmanlı'nın artık ölmek üzere olduğuna, herkesin kendi başının çaresine bakması gerektiğine inanıyorlar..."Mukaddes vatanın savunulması" fikri ortadan kalkmış...

Bütün bu hadiseler sürecinde her zaman Rusya'nın kıskırtması olmuştur. Bir husus üzerinde daha durmak isterim: İngiltere'yle Rusya arasında 1907'de yapılan ve Antant'ı doğuran anlaşmalar gereği, İran kuzeyde Rusya'nın, güneyde ise yani Basra Körfezi yönü İngiltere'nin nüfuz sahalarına paylaştırılmış durumda, orta bölge ise tarafsız tutulmuş...Ruslar, anlaşmayı istismar ediyor, devamlı surette kuzeyden Tahran'a doğru inmeye çalışıyorlar, Rus köylülerini o bölgelere gönderiyorlar... Oradaki İngiliz Elçisi Londra'ya yazıyor ve şikayet ediyor: "Ruslar her gün 200 kozak gönderiyor, ellerine de tarımın nasıl yapılacağını öğreten kitaplar verip, burayı kolonize etmeye çalışıyorlar" diyor. Bu durumu İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, Rus karşısına söylüyor. Sazanov'dan çok ağır bir cevap geliyor: "Buraların güvenliğinden ben sorumluyum. Buralarda bir şey olduğunda siz değil, biz sahip çıkmak zorundayız, Hristiyan unsurları da biz koruyacağız" ve benzeri şeyler. İşte Rusya'nın Azerbaycan ve kuzey İran'da yol almak için bulmuş olduğu bu bahanelerin hepsi, daha da fazlasıyla Doğu Anadolu için de kullanabilecekti. Zaten Yeniköy Anlaşması var 8 Şubat 1914 tarihli ve durum Rusya'nın müdahalesine çok açık...

Şimdi biz aslında 1959'dan beri Avrupa Birliğiyle ilişki halindeyiz, sonra 1961 Ankara Antlaşması ve izleyen Protokollerle resmiyet kazanmış bir ilişki... Türkiye'nin aynı zamanda Avrupalı kimliği bizim pek farkına varmadığımız bir boyut. Eğer biz bazı şeyleri çok iyi anlattığımızdan emin olabilsek Sayın Başkan'ın suali çok geçerli olur, ama bazı hususları biz iyi anla-

dık mı? Avrupalı vasıflarımızı iyi anlatabildik mi? Bundan emin olamıyoruz... Birinci mesele bu, ikincisi Avrupa Birliği'nin çok vitesli bir yapıya doğru gitmek zorunluğunda olmasını gittikçe daha iyi anlaması... Biz Avrupa'nın dinamikleri içerisinde olursak ve o dinamiklerin yapıcıları arasında bulunabilirsek, kendi dış projeksiyonlarımızı dadaha sağlıklı gerçekleştirebiliriz. Yoksa hep Avrupa içinde olmadan bir tampon devlet rolü oynamamız istenecektir, bunu kabul edebilecek değiliz... Türk tarihi herhangi bir yerden çok Avrupa'da çizildi ve biz daha ziyade Güneydoğu Avrupalı bir ulusuz. Önce bunun anlaşılması gerekir... Biz Galiçya'da dahi 30 000 şehit verdik, Çanakkale cephesi Avrupa cephesi, Kafkaslar da öyle... Ben böyle bir nevi atılmışlık, kabul edilmemişlik hissi içerisinde Avrupa Birliği hedefimizin terk edilmesine karşıyım. Hakkımızı alıp terk edebiliriz, bu bir opsiyon olabilir.

Bir de etrafımıza bakalım, bu tampon devlet rolünü biz 15-20 milyon kişi olsaydık oynayabilirdik. Şimdi biz 76 milyon nüfusumuzla, aynı zamanda Avrupa'nın en büyük altıncı ekonomiyiz ve son derece güçlü bir ekonomik ilerleme kaydedebiliyoruz, tabii bazı açılardan tartışılabilir. Yeni bir genç nesil yetişiyor, dünyayla bir olmak istiyor. Tüm bunları Avrupa içinde daha iyi yapabiliriz zannediyorum. Bir de tabii disiplin çok mühim. Biz her zaman kendimizi samimiyetle eleştirdiğimiz zaman konu disiplin eksikliğine geliyor... Hangi rüzgarlardan etkileneceğiz, evrensellik de çok mühim... Doğu Roma ve Fatih'in hülyaları, bunlar da mühim... Bütün bu büyüklükler içerisinde zafiyetlerimizi

gidermemiz lazım. Çünkü Avrupa'nın bu emperyalist damarı hâlâ kopmuş değil, Türkiye'yi başarılı görmek istemiyorlar.

Ben AB'den henüz vazgeçilmemesi gerektiğine inanıyorum. AB de çok sıkıntılı bir dönemden geçiyor. Hırvatistan üye oldu da ne oldu, kimsenin haberi yok... Martin Schultz kim diye sorulduğunda da kimse bilmiyor. Halbuki, Schultz Avrupa Parlamentosu'nun Başkanı... Ama Avam Kamarası Bulgar Sobranyası'yla aynı kefeye konulunca olmuyor tabii... İtalya'nın GSMH'sı hâlâ 2000 yılının seviyesinde; İspanyolların 35 yaşına kadar olan nüfusunun %40'ı işsiz... Birçok açıdan oyunu değiştirebilecek olan, yani "game changer" olabilecek tek aday Türkiye'dir ... Türkiye, uzun süredir masa üstünde olsa da kimsenin fark etmeye yanaşmadığı "game changer"dır... Başkalarının bizim gibi iddiaları da yok zaten... Bu ülkeleri küçümsemek değildir, realiteye bakmak istiyorum. Realpolitik olarak ancak Türkiye'nin katkıları mühim ölçekte olur ve kıymet-i harbiye taşır, ama karşılığını da alması gerekir. Müflis Yunanistan'a yapmadıkları iyilik kalmadı. Göç krizi zamanında, bu Ege'de yoğunlaşma olduğu sırada Steinmeier Yunanistan'a 2.7 milyar vereceğiz diyor. Biz 3 milyar Doları bu kadar çok mültecinin biraz daha iyi hayat koşullarına kavuşturulması için talep ediyoruz, 300 000 mülteci öğrenci okutmamız gerektiğini söylüyoruz. Onlar için istiyoruz, Türkiye kendisi için istedi oluyor... Koskoca Financial Times'ın başyazarlarından Wolfgang Münchau hâlâ daha "Türkiye AB'ne üye olursa 75 milyon Türk gelir" yalanını söyleyebiliyor. Gerçekten çok yazık!

Avrupalılar da bunlara bakıp göya karar veriyor. Bu şartlarda ayrılmak bizim için sorunlu olur. İleride, bizim yarattığımız şartlarda kabul veya ret doğru olur... O noktaya gelmeye bütün bu moral bozukluğuna, bu adamların, özür dilerim bu tabiri kullandığım için, her türlü numarayı çekmesine rağmen, bunu kendi geleceğimiz için yapmak zorundayız.

İkili temaslarda bize sizin gibisi yok diyorlar. Devlet bürokrasimizin müzakere fasıllarında iyi çalıştığını bize söylüyorlar, ama hiçbir Avrupalı lider çıkıp da Türkiye'yi küçük görmeyin, hep ihtiyacımız olan bir ülke diyemiyor. Ne Merkel, ne Sarkozy, ne de başkası... Cameron da sıkıştığında -zaten çok eleştirildi o yüzden- 3000 yıl daha Türkler üye olamaz dedi. Sen benim üye olmam gerektiğini en fazla savunan kişiydin, kendi yarattıkları Türk korkusu geldi, olmadık yerde çarptı kafalarına Brexit'le... Avrupa'nın sıkıntıları devam ediyor ve edecek. Bizim dikkatli olmamız lazım. Gelecek nesillere karşı sorumluluğumuz biraz sakin olmamızı gerektiriyor.

SALONDAN- Sayın Büyükelçim, Şark Meselesi'yle başladınız, Şark Meselesi devam ediyor diye ben hep düşünmüşümdür. Sizin bu konuşmanızdan çıkan sonuç da bu ve önceleri Anadolu'da bizim içimize Truva atları yerleştirilmeye gereksinim duyulurken, şimdi bu emperyalizm bizzat içeride Truva atı piyonu olacak yerlileri yetiştirme politikası güdüyor... Çünkü artık çocuklarımızın zihinleri üzerinde politikalar yapılıyor ve projeler hazırlanıyor diye düşünüyorum. Anaokullarına kadar indi

bu, yani kendi kimliğini bilmeyen, kendi tarihini bilmeyen kimliksiz insanlar yetiştirilmeye, robot insanlar, âdeta yıldız savaşları filmindeki gibi belli bir programa basıldığına istenildiği şekilde hareket edecek kuşaklar yetiştiriliyor. Yani “forthcoming future” değil bu henüz belki, ama bir Türk olarak korkuyorum. Şimdi bizim devletimiz, yöneticilerimiz bunun ne kadar bilincindedeler? Geçmiş politikalar, yakın politikaların çok zarar verdiğini düşünüyorum. Çok uzun vadeli düşünmek durumundayız. Dediğiniz gibi A partisi, B partisi olabilir, bu hiç önemli değil, ama o milli şuur denilen, yani o ulusal bilinç denilen duygu ve düşünce birliğinden bizi yoksun kılma yönünde içimizden bizi vuracak kişilerin sayısının arttırılmasının hedeflendiğini gözlemliyorum. **Cengiz Özakıncı**'nın da çok güzel bir makalesi vardır Türk aydınıyla ilgili olarak, Yakup Kadri'nin “Yaban” romanını da hatırlarım. Aydın bu millete yabancı olmaya-
cak. Şark Meselesi emperyalizmin vazgeçmediği bir mesele olarak görünüyor ve bu devam ediyor. Nasıl karşı koşacağız?

Bizler de yurtdışında bulunduk, akademisyen olarak bunları bizatihi yaşadık. Yani siz kendinizden emin konuştuğunuz zaman kabul ediyor, ama hoşuna gitmiyor, Türkiye'nin ulusal bilincine uygun bir örgütlenmeye gitmek istediğinizde bu Federal Almanya Devleti tarafından çok hoş karşılanmıyor. Çünkü orada güçlü bir Türk kimliği istemiyorlar, ama tam aksine Türkiye'ye zarar verici, emperyalizme hizmet edici unsurları da destekliyorlar. Açıkçası ben gelecek konusunda endişeliyim. Siz çok güzel şeyler de söylediniz, ben buna katılıyorum, ama

teoriler de üretiyorlar ve bu çığgınca teorileri dünya üzerinde uyguluyorlar. Yani Huntington Amerika Birleşik Devletleri'nde Clinton'un politikalarını ulusal bilince, ulusal devlete ihanet olarak değerlendirirken, etnisite gibi, mezhepçilik gibi akımları Amerika Birleşik Devletleri ulusuna ihanet olarak değerlendirirken, Türkiye Cumhuriyetini suni, yapay, olmaması gereken bir devlet olarak değerlendirip, burada etnisite ve mezhepçilik gibi akımların yaratılması, desteklenmesini isteyebiliyor. Yani Amerika Birleşik Devletleri gibi daha 1400'lü yıllardan itibaren keşfedilmiş bir kıtada 18. Yüzyıllardan itibaren oluşmaya başlamış bir birlikteliği bir ulus devlet olarak tanımlayabiliyorken, Anadolu'daki Türk kimliğinin kurucu unsuru, asli unsuru olduğu Türkiye Cumhuriyeti Devletini kendilerinin evrensel, insan haklarına dayalı evrensel ilkeleri benimsemiş ve birinci, sizin dediğiniz gibi kendisine birinci ligi hedef olarak seçmiş, hedeflemiş, başarmış bir milletin oluşturduğu bir devleti yapay devlet olarak nitelendiriyor ve etnisite ve mezhepçilik buralarda yapılırsa yapay devlet çöker diyor. Peki, biz devlet olarak hakikaten buna direnebiliyor muyuz? Ben asla vazgeçmiyorum, ümitsiz de değilim. Belki o geçmişten gelen tarihi bilincin bilinçaltımdaki varlığı ve bilinç düzeyinde de bu var, ben bunu biliyorum, ama bunu biz çocuklarımıza aktarmak mecburiyetindeyiz.

ALTAY CENGİZER- Buna ben de katılıyorum. Yani büyük eksikliklerimiz var olmaması gereken, ama bunların tarihselliği maalesef çok gerilere gidiyor. Yani yıllardır bir şey yapmıyoruz. Şimdi o yönden bakarsak bazı şeyleri

söylemek lazım. Yıllardır yabancı kamuoyuna yönelik nitelikli, kaliteli yayınlar yapılmıyor... Biz yıllardır kendi başarımızı ödüllendirmeyen bir milletiz... Türkiye’de en önemli edebiyat ödülü hangisidir ve bunu en son kim kazanmıştır? Ben bilmiyorum... Türkiye’deki en önemli plastik sanatlar ödülü hangisidir ve bu sene kimler bunu kazanmıştır? Hayatı anlamlı kılan hiçbir mecrada kendini izlemeyen bir toplumuz ve bu bugünün sorunu değil, yıllardan beri böyleyiz. Elit yaratmaktan korkmamak lazım, biz Enderun’u kurduk. Elitin önemini bilen bir ülkeyiz. Eşitlikçilik daha iyiyi, daha akıllıyı ödüllendirmemek anlamına gelmemeli... Bütün bu gelip geçiciliğin üstün çıktığı televoile havasınımız yaratmadık mı? Nasıl bir kültürel pozisyona kendimizi soktuk ki hakikaten üzerimizde oyunlar oynanabiliyor?

Düzenleyici bir devlet değiliz ve bundan kaybediyoruz. Fransa, İngiltere her şeyi düzenliyor, ama onlar “faşist” falan olmuyor. Bunu anlamamız lazım önce... O zaman sizin değindiğiniz bugünkü meseleler bir çerçeve içine oturur ve bir “*mainstream*” oluşmaya başlar. Milli şuur ve ulusal bilinç olmayan yerde zaten elden düşme hayatlar yaşanıyor demektir. İstanbul’da yaşıyorsanız hakkını vermeniz lazım. Abdülhak Şinasi Hisar’ı okuyacaksınız, gideceksiniz Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Heybeliada’daki müzesini ziyaret edeceksiniz. Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar, bunlar dünya çapında edebiyatçılardı. Paradoksal şekilde, en büyük şanssızlıkları kendilerine ilham vermiş bu memlekette dünyaya gelmeleri oldu... Eğer Fransız olmuş olsalardı her tarafta

onların isimleri olurdu... Sokaklarda, enstitülerde, her tarafta haklarında sempozyumlar yapılırdı. İşte bu yüzden, kendi değerlerimize sahip çıktığımızdan önce bizim emin olmamız lazım. Bunlar yerine getirilmediği sürece o istenilen saygı oluşmuyor ve bu dağınık ve tehlikeli görüntü ortaya çıkıyor.

Fransa'da Goncourt ödülü kaç yıldır veriliyor... Bütün bunlar birikmiş zeka, akıl ve tecrübe meselesi... Ama bizde kimse hatırlanmıyor...Hatıralarımızın zayıf olması, hatırlama kabiliyetimizin bozukluğuyla ilgilidir.Hatırlama felsefesinin özü nedir? Kendini izleyen ve kendi muhasebesini yapan kişi ve toplum olmak... Bizde ise birçok mesele üzerine gidilmeyecek hale geldi. Çünkü herhalde çok kuvvetli ve çok süratli bir şehirleşme yaşadık... İnsanların bildiği şeyler, ellerindeki haritalar işe yaramaz oldu. Mesela, genç bir öğrenci olarak İstanbul'a geldiğinizi düşünün, eğer elinizden tutan birisi yoksa kaybolup gidirsiniz. O kayıpların ve o kayboluşların etkisi birleşiyor, işte sizin bahsettiğiniz sorunlar şeklinde karşınıza çıkıyor.

SALONDAN- Ben İstanbul Barosu'na ve İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na teşekkür ediyorum böyle bir konferansı düzenledikleri için, zaman uzadı, ben sadece soru sormak istiyorum. Acaba Sarıkamış harekatı bu biçimde, elim bir biçimde sonuçlanmamış olsaydı Ermeni tehciri gerçekleşir miydi? Bu konuda birtakım şeyler var tarihte, tezler veya hipotezler, bu konuda tartışmalar var diyelim daha doğrusu, bu konuda sizin kanaatiniz nedir? Onu öğrenmek istiyorum, çok teşekkür ediyorum. Ayrıca,

sizi yıllar sonra Büyükelçi olarak görmekten çok mutlu oldum.

ALTAY CENGİZER- Ben de çok sevindim, sevgili arkadaşım Mustafa Koçak'la da bu vesileyle yıllar sonra buluşmuş olduk... Evet, Sarıkamış son derece mühim. Aslında tehcir kararı çok zor alındı. Ancak başka çare kalmadığı düşünülüyordu. Cephedeki asker, Ermeni çeteleri köy bastıkça evde kalanları merak etmeye başlamıştı. Orduda komutanların en çok korktuğu şey huzursuzluk ve firardı... Bir yandan silah arkadaşlarına bağlılık, diğer yandan evdekilerin selameti... Sarıkamış'ta saldırıyı biz saldırıyı başlatmadık. Daha önce Rus saldırısı ve Köprüköy Muharebesi var zaten... Ruslar daha 30-31 Ağustos gibi erken bir tarihte sınırdan içeri top atışlarına başlamıştı. Sarıkamış önemli bir eşiğe ulaşılmamasına yol açmıştır: Osmanlı ordusu çökünce Rusya Erzurum cihetine doğru ilerlemeye başlamış, Rusya'nın içerilere doğru girmeye başlaması da Ermeni isyanıyla etkileşime girmiştir. Tüm bunlar çok trajik hadiseler... Mesela Pastırmacıyan var, Meclis-i Mebusan üyesi, fakat terör metodlarını kullanmaktan yana bir Ermeni aşırı milliyetçisi de... O gidiyor hem savaşıyor hem de Ermeni çetelerini silâhsız, korumasız Türk köylülerin üzerine sürüyor, katliam yapıyor... Kardeşi ise sorumluluk sahibi bir Osmanlı subayı, o da çarpışarak yaralanıyor. Yani, kardeşlerden biri Osmanlı safında subay olarak görevini yerine getiriyor, diğeri etrafı terörize ediyor... Ayrıca, Ruslar hiçbir zaman "arkadaşlar, Türklerin kışlık üniformaları gelmemiş, biraz bekleyeceğiz" diyecek kadar centilmen olmadılar...

Bir derece dikkatle Sarıkamış olmasaydı tehcir olmazdıdenebilir. Ben Harvard'dayken Henry Parsakyan isminde, buradaki Hrant Dink Vakfı'nın kurucularından, efendi, saygılı bir karıştımız beni Boston'daki meşhur Watertown'da bir Ermeni toplantısına götürdü, Donald Bloxham'ın konferansını dinlemek için... Bloxham, "soykırım olmuştur" tezini savunuyor, fakat oradaki herkese de şunu söyledi: "Tabii, siz Ermeniler de bir kama gibi Rus ve Türk ordularının arasına girmeseydiniz bunlar olmazdı!" dedi Bu toplantının tarihi, günü saati benim kitabımda da var. Oradan Üsküdarlı bir Ermeni de "siz bizi birbirimize düşürdünüz, hiç bunlardan bahsedilmeyecek mi" dedi. Oradaki eskiden gitmiş Ermeniler susturdular adamcağızı,

Tüm bunları bir arada düşünersek. Bu meseleyi çözecek ve birbirlerini zenginleştirebilecek olanlar yine eninde sonunda Türkler ve Ermenilerdir, Almanya, Fransa falan değil! Ama kendilerini sorgulamaya hiç yanaşmıyorlar. Ancak o zaman meselenin insani özüne gidilebilir ve biz bunu yapmaya çalışıyoruz. Geçenlerde Nar Sergisi açıldı, onu da beğenmediler, nar üstüne bir çizik attılar. Biz birlikteliği anlatmaya çalıştık, fakat yedi asrı bulan büyük bir ortak tarihi sırf 1915'e sıkıştırmaya kalktığınızda atom bombasının prensibinde olduğu gibi, sıkıştırılmış enerji patlıyor.

Sarıkamış yenilgisini Çanakkale saldırısı tâkip etmiştir. Churchill'in fikri, Merkezülkelerinde en zayıf halka olarak gördüğü Türkiye'yi vurmak ve devre dışı bırakmaktı. Biz İstanbul'un, Bodrum'un işgal altında olduğunu unuttuk...

Nereden başladı bu sizin anlattığınız şeyler? Önce bir Sevres küçümsenmeye başlandı. Hatırlayın, “Sevres korkusu” denilip, hem mesele hem de bunları dile getiren emekli Büyükelçiler ve Generallerimiz küçümsendi...

SALONDAN- Çok teşekkür ederim, gerçekten çok aydınlandık. Katılmadığım bir nokta var. Şimdi rahmetli Türkân Saylan deyince aklımıza “haydi kızlar, okula” projesi geliyor. Ama yaptığı çok büyük bir şey daha var. Bunu çoğumuz belki bilmez. Türkiye’de cüzamın kökünü kazıyan bir bilim kadınıdır. Şimdi biz bu kadına ne yaptık? Bir şafak vakti kapısını çaldık ve aldık götürdük. Şimdi başka bir örnek: Fazıl Say dünya çapında bir piyanist, adamcağız ülkesini terk etmek zorunda belki kalacak.

Şimdi “soykırım” iddiaları için bu bir sosyolojik olaydı denilebilir, ama işin hukuki boyutları da var. Hukukta şu esastır: Eğer bu suçsa, geriye doğru suç ihdas edilemez.. Bu kuraldır, bir. İkinci olarak, diyelim ki geriye dönüp baktınız, o zaman geriye dönüşün sınırı olmaz. Nerede duracaksınız? Şu an için ilk akla gelen Aztec medeniyetinden geriye ne kaldığı... Kızılderililerden şu anda kaç kişi geriye kalmış, bilmiyorum. Afrika’nın talanı çok ünlü, hatta bu söylemi bütün arkadaşlarımız bilir: “Beyaz adam geldiği zaman benim elimde yeraltı zenginliklerim vardı, onun elinde kitap vardı, gözüm kapalıydı. Gözümü açtığı zaman benim elimde İncil vardı, onun elinde de yeraltı zenginlikleri vardı...” Şimdi mutlaka siz tanık olmuşsunuzdur, biz diyoruz ki bu arşivleri açalım. Arşivleri açalım dediğinizde nasıl bir cevap alıyorsunuz? İkincisi,

bu tür böyle geriye dönük şeyler söylendiği zaman, hatta esir ticareti hatırlatıldığında acaba onlardan nasıl bir cevap alıyorsunuz?

ALTAY CENGİZER- Çok teşekkür ederim, Türkan Saylan'ın başına gelenler hakkında söylenecek söz yok... Bunlar el üstünde tutulması gereken gayretlerin sahipleri... Bir zamanlar Mengü Ertem'in çok güzel bir programı vardı: "Cumhuriyete Kanat Gerenler." Avrupa'da okumuşlar ve dönüpmesela Zonguldak'ta kömür çıkartmışlar. Bu geleneğe hepimizin sahip çıkması gerekir.

Ben Bakanlığımızda da itiraz edegeldim. Benim hukuki boyuta güvenmem, 1915'te "Soykırım" tabiri daha icat olunmamıştı fikrine sarılmama hiç ihtiyaç yok. O zaman karşımıza şu karikatür çıkıyor, New York Times'te yayınlanmıştı: "Türkler jenosit yapıyor: Çocuklar devam edin, daha 1946'ya gelmedik" diyor oradaki Türk askeri... Biz sadece bilimsel ve metodolojik bir şekilde gerçek çerçeveyi ortaya koymakla mükellefiz.. Şu anda jenosit tartışması doğru kapsamı içine oturtulmuş değildir. Biz Birinci Dünya Savaşı'na atıfta bulunuyorsak, bu sorumluluktan kaçmak için değil, insani öze gidebilmenin yollarını bulmak içindir. Gayet tabii ki, insani trajediler, bizim için nasıl sorgulanıyorsa, başkaları için de sorgulamak gerekir.

Ne Wilson ne de onun buraya Büyükelçi diye gönderdiği Morgenthau Türkiye'nin nerede olduğunu biliyor. Wilson'un Yardımcısı Colonel House'un büyük ciltler halinde günlükleri vardır, bunlar orada kayıtlı... Wilson, "İstanbul'a niçin Büyükelçi yollayalım ki, orası zaten sona

ermek üzere olan bir ülke” diyor...” Tamam” diyor Colonel House, “o zaman nasıl sona eriyor, hiç olmazsa bunu görmek için bir Büyükelçi yolla” diyor. Sonunda İstanbul’a gelen bu Morgenthau, İstanbul dışına dahi çıkmamıştır. Grey denilen İngiliz Dışişleri Bakanı da İngiltere dışına çıkmamıştır. Ondan sonra da yerlerinden dahi kalkmadan ahkam kesiyorlar. Yani işin esası hiçbir şekilde yerine oturmamış, ama bu durum geliyor bugünü etkiliyor. Obama’nın Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi ki, kabine üyesi sıfatını haizdir, o meşhur kitabında Türklerin jenosit yaptığını iddia ederken, bir tek kaynağa atıfta bulunuyor, o da işte bu Morgenthau... Bir kere geçtiğimiz yüzyılın başında emperyalistlerin kafasında bir hiyerarşi var: Önce Hristiyanlar, sonra belki Müslümanlar, daha aşağıda Paganlar... Herero katliamının tarihi 1904’dür. Temerküz kamplarını ilk uygulayanlar, 1898 yılında Boer’lere karşı İngilizler’dir. Yani bizim tarihimiz bu derece berbat da Avrupa’ninki muhteşem, öyle mi? Kolera mikrobu bulaşmış battaniyeler verdiler Kızılderililere... İnsan zihni karşılaştırmayla çalışır. Bu bir tek biz söz konusu olduğumuzda yapılmıyor.

Tabii bu Afrika meselesi de mühim... “**Scramble for Africa**” denilen ayrı bir bölüm vardır Avrupa emperyalizminin tarihinde... Herkes bir yerlerin peşinde... Tabii İngiltere’nin kazanımları belirli bir mantık izliyor. Hindistan’a giden yollar üzerinde Cebelitarık, Ümit Burnu, Aden gibi... Fransa reaktif bir şekilde hareket ediyor, o orayı alıyorsa, ben de burayı alırım derken, Almanya resme girmeye başlıyor... Fakat şunu da bilmek lazım: Bilim, üretim neredeyse, yeraltındaki zenginlikler de oraya gider.

Ermeni arşivleri açık değil. En önemlisi olan Taşnak'ların Boston'daki Zoryan arşivi kapalı, sadece kendi bildikleri bazı kimseleri içeri alıyorlar. Çünkü orada bütün o isyan hareketi var. Tehcir, isyan keyfiyeti olmadan düşünülemez. Gökten zembille inmiş, tamamen yok etmeye yönelik bir karar yok ortada... Ancak bu iki keyfiyet bir arada düşünülmediğinde insani bir buluşma sağlanabilir.

SALONDAN- Kısa sorayım, siz de kısaca yanıtlayın. Türk aydınının aymazlığı konusunda, yani bunun kökenleri konusunda ne gibi bulgularınız var?

ALTAY CENGİZER- Ben hiçbir zaman aydınının devlet aygıtının bir parçası olması gerektiğini söylemedim, aksine olmaması gerekir. Kendi bireyselliği içerisinde, kendi yaratıcı güdülerini, kendi merakları ve kendi hayat tecrübesinin neticesinde kendisini ortaya çıkarması gereken birisidir... Ama bir toplumda yaşamaktadır, bu yüzden asgari bir düzeyde olsun, kendi politik birimini, kendi kozasını ilkeleri buna uydukça savunmak, onun yanına geçmek zorundadır. Aydın ve içine doğduğu, içinde yaşadığı, kendini üretmiş toplum ve onun meşru devleti, bir ana anlatı etrafında, bir esas ilkeler dizisi etrafında birleşebilmelidir. İleri gitmiş bütün ülkelerde bu buluşma, bu *nexus* vardır! Bir İngiliz'e her türlü şakayı yapabilirsiniz... Ama Kraliçe hakkında hakarete varan şaka yaptığınızda yanınızdan gider, bir daha da konuşmaz. İster sağcı olsun ister solcu... Yunanlılara da bazı şeyleri anlatamazsınız. Kıbrıs'ta ilk eline silâhı alıp öldürmeye başlayan, bir defada 28 Türk

köylüsünü öldüren sensin...Bunu söylediğiniz zaman Türk Faşisti olmakla itham ederler...

Bizim bir grup aydınımızdaki mesele, kendinden yana çıkabilecek olduğu hallerde dahi çıkmamasıdır. Bütün mesele budur. ODTÜ’de verdiğim bir konferansta, dinleyicilerden biri “Kimlik” fikrinden ne anlaşılması gerektiğini sordu. “Kimlik” dedim, çok basit, sizden önce giden şey, ne yaparsan yap kurtulamayacağın neyse o... Örnek mi istiyorsunuz? Champs-Elysées’de dolaşın, Louis Vuitton’ın sergi salonunda Grand Prix kazanmış yarış arabaları gösteriliyor. Önce ülke bayrağı, mesele Avusturya bayrağı var, sonra şoförün ismi geliyor, bu durumda Nicki Lauda tabii... Kimlik bu... Hele Türkler o soyadlarıyla hiçbir yere kaçamazlar. Onun için en iyisi sahip çıkmaktır. Bunun delicesine olmaması gerekir. Ama önce kimliğini savunmaktan yılma ki inandırıcılığın olsun...”

Halkla aydın arasındaki kopukluk bizde müthiş bir enerji kaybına yol açıyor.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Sayın Cengizer’e çok teşekkür ediyoruz, çok müteşekkirimiz. Gerçekten arkadaşlarımız da etkilenip dinlediler. En kısa zamanda kitaba dönüşecek. Şimdi bugünün anısına değerli konuğumuza Baro Başkanımız Av. Doç. Dr. Ümit Kocasakal tarafından bir belge, teşekkür belgesi sunulacak. Çok teşekkür ediyoruz.